

## **РЕЦЕНЗИЯ**

**за дисертацията на Людмила Балабанова  
на тема „Силата на неизговореното в поетичния текст и  
максималното ѝ проявление в хайку”  
за придобиване на образователната и научна степен „доктор”  
от доц. д-р Антоанета Николова, ЮЗУ**

### **1. Актуалност и значимост на дисертационния труд**

Дисертационният труд на Людмила Балабанова е посветен на една, почти неизследвана както в България, така и извън нея тема, темата за неизговореното в поетичния текст. Тази тема може да се определи като твърде трудна за анализиране поради парадоксите, които възникват при всеки опит за обговаряне на неизговореното. Това може би е една от причините тя рядко да е обект на внимание от страна на изследователите. Обръщането към такава тема е свидетелство за зрялост на мисълта и високо ниво на овладяност на проблематика, каквито Людмила Балабанова несъмнено проявява в целия дисертационен труд. Разглеждането на темата за неизговореното е осмислено преди всичко през призмата на изследване на философските и естетически принципи, залегнали в основата на хайку, тъй като „неизговореното достига своята кулминация“ именно в хайку жанра (Автореферат, стр. 6). През последните десетилетия хайку привлича все по-голям интерес както в световен, така и в национален мащаб. Независимо от нарастващата си популярност обаче, то е недостатъчно добре разбирано не само от критиците си, но и от своите последователи. До голяма степен това се дължи на липсата на задълбочени изследвания върху неговата специфика, корени и развитие.

Трудът на Людмила Балабанова е предназначен да запълни една огромна празнина в осмислянето на това явление, да очертае основните насоки, по които би следвало да се подхожда към хайку, за да се изяви

истинският му смисъл и облик и да се превъзмогне повърхностният прочит както при отричането, така и при приемането му.

В същото време ключов за изследването е стремежът темата за неизговореното да не се ограничи в определени рамки, колкото широки и неизследвани да са те, да не се акцентира нито върху само един от възможните му изкази, нито върху само една от възможните интерпретации на тези изкази. Ето защо „център на усилията е едно интегрирано разглеждане на темата за неизговореното“ (Автореферат, стр. 7), което хармонично съчетава постиженията както на източната, така и на западната мисъл.

## **2. Познаване на предметната област**

Докторантката демонстрира повече от отлично владение на предметната област. Трудът ѝ, който до голяма степен може да се определи като интердисциплинарен, свидетелства за овладяно и промислено познаване на идеи както от източната, така и от западната философия, на модерни и постмодерни литературоведски теории, компетентно боравене с идеите на семиотиката и – което може би е най-ценно за българския читател – детайлно познаване на водещите съвременните теоретични произведения, посветени на хайку, както и вещ поглед върху хайку произведенията в национален и световен мащаб. Самата Людмила Балабанова е сред най-добрите автори на хайку с международно признание, а също така компетентен и ценен автор на теоретични материали върху хайку, приемани от водещите световни издания в тази област.

## **3. Обща характеристика на дисертационния труд**

Дисертационният труд е в обем от 515 страници, промислено и обосновано структуриран в три части, при което се върви от анализ на

общотеоретични постановки към разглеждане на конкретните им проявления.

Първата част е уводна. Тя се състои от две глави. В първата задълбочено е аргументирана актуалността на проблематиката и е открито мястото на разглежданата тема в контекста на досегашните изследвания в национален и международен мащаб. Изяснени са целите и задачите, както и причините за поставянето им. Във втора глава от първа част са открити различните подходи към темата за неизговореното. Прави впечатление деликатната и обективна позиция на авторката, която с вещина представя спецификата им, разкривайки положителното във всеки от тях, като същевременно ненаатрапчиво, но убедително разгръща и собствения си подход – „обединяването на всички подходи, които на по-дълбоко ниво не си противоречат,... тъй като всички пътища се пресичат в центъра на случване на поетичното” (стр. 25).

Тази недурална отвореност за възприемане на различните гледни точки, за „безкрайните възможни начини, които предлага безпределността” съчетана със строго балансиране в „центъра на случване на поетичното”, предполагащо безкомпромисност към всичко, което излиза извън това, е характерна за цялото изложение.

Във втора част на дисертационния труд са изследвани философските извори на минимализма. Напълно обосновано тази част се състои от две глави. В първата са представени основанията на източната философия, във втората – на западната. Не може да не ни впечатли вещината и лекотата, с които Людмила Балабанова обговаря трудни философски теми. В първа глава, посветена на дзен като основа на минимализма, са изследвани последователно произходът и развитието на дзен будизма, проникването му в Япония, възникването на хайку на фона на засиленото влияние на дзен будизма и основните естетически принципи на дзен, свързани с минимализма и хайку.

С основание може да се твърди, че досега в България връзката хайку-дзен не е изследвана в дълбочина. В малкото налични текстове преобладава езотерично-философският стил (такива са изследванията на Бойка Цигова, доколкото в тях се засяга хайку), а в много ценната информация на Братислав Иванов е застъпена главно гледната точка на японист, изследващ явленията преди всичко от тяхната граматическа страна, без интерес към литературно-художествения им аспект. Много ценно постижение на авторката е открояване на естетическите принципи на дзен във връзка с начина, по който те рефлектират в естетиката на хайку и в специфичните художествени средства на жанра. Завидна е компетентността, с която Балабанова разглежда актуалния спор за връзката между дзен и хайку. Както и в целия текст, така и по този въпрос, тя толерантно и добросъвестно излага основанията на различните позиции, показва силните и слабите им страни и обосновава собствената си позиция, която до голяма степен се придържа към Средния път, който е пътят на недUALността и е напълно адекватен за разглежданата проблематика.

С това разбиране за противоположностите като взаимодопълващи се аспекти на единното се отличава и анализът на релевантните за разглежданата проблематика идеи в западната философия, представен в глава втора от втора част. Осмислянето им отново е задълбочено и прецизно, а изводите са обосновани и коректни.

Людмила Балабанова прави впечатляващ сравнителен анализ на западната и източната философия въз основа на идеите на дзен и постановките на Шопенхауер. Тя посочва както различията, така и допирните точки на двете основни философски традиции и набляга върху факта на независимото достигане до сходни по същество идеи, което подкрепя идеята ѝ за възможността за „интегриране на усилията на човешката мисъл за достигане до прозрения относно истинската природа на света” (стр. 97).

След като е разгърнала общофилософските основи на изложението си, в трета част Людмила Балабанова пристъпва към анализ на литературоведските аспекти на неизговореното. Тази част се състои от три подчасти. В първата, която е изключително приносна, неизговореното е анализирано от гледна точка на организацията на езиковия изказ. Всяка подчаст от тази глава представлява оригинална стойностна разработка, разгръщаща идеите на авторката, аргументирани от вещото владение на изследвания материал както в ширина, така и в дълбочина. Людмила Балабанова разработва новаторски идеи, свързани със сравнението на източната и западната традиция на различни нива – художествени средства, естетики, възгледи за критическа интерпретация на поетичната творба. Подчертана е условността на всеки подход, като ограничен опит за интерпретиране на явления, които не се вмести в понятийните схеми на интелекта. Разглеждането е базирано на последните изследвания както на хайку (преди всичко Ричард Гилберт и последни статии в най-престижните хайку списания), така и на възгледите на някои от модерните течения в литературознанието от XX век.

Направено е сравнение на хайку с изкуствата, използващи невербални изразни средства, като опит да се обясни феноменът на широкия обмен на хайку по света, многократно надхвърлящ обмена на поезия.

Особен принос е разглеждането на въпроса за емуляция на ритъма на хайку на български език, както и възможностите за адаптация на жанра към българската езикова среда, основан на най-новите японски и западни изследвания за ритъма на тристишията, който коригира модела 5/7/5 на 8/8/8, въвеждайки понятието „тиха” или „беззвучна” мора, тясно свързано с идеите на изследването за ролята на „тишината” в хайку.

Във втора глава на трета част е направен цялостен преглед на хайку традициите извън Япония. С увереност може да се твърди, че изследване с

такъв обхват досега не е правено никъде. При това разглеждането не е ограничено само в рамките на литературната история, а се включва и сравнение между отделните традиции на различни нива.

Последната глава на трета част е уникално изследване на българските кратки форми и първите опити за хайку. Изследването обхваща автори, в стихотворенията на които неизговореното играе основна роля, като творбите им са разгледани от една страна в контекста на времето, а от друга – в светлината на сравнението или разграничаването от хайку, което е основна тема на разработката.

Отделено е специално и задълбочено внимание на творчеството на Иван Методиев, създател на оригиналната българска поетична форма нава.

Първите опити за хайку, като се започне с първата хайку сбирка на Димитър Стефанов, са разгледани подробно на различни нива – от историческия аспект, през отразяването на естетическите принципи на дзен, естетическите категории и специфичните художествени техники за жанра, до връзката на българските творби с посоките на развитие на съвременното хайку.

Чрез тази последна част авторката успешно вписва българското хайку в цялостните поетични процеси, протичащи не само в България, но и по света.

Независимо от големия си обем, дисертационният труд на Людмила Балабанова е цялостен и кохерентен. Начинът на изложение напълно съответства на изследваната проблематика, съчетавайки строга научна прецизност и поетична въздейственост. Авторката успешно изпълнява поставената задача да разгледа „ролята на неизговореното при кратките поетични форми в един диалогичен дискурс между Изтока и Запада” (стр. 14). Вещо и задълбочено тя очертава картината, разкриваща как „въпреки натрупаните различия в културно-исторически аспект, източният и

западният поет споделят една и съща територия – метафизичната по същност територия на поезията” (същ.)

Людмила Балабанова засяга редица дискуссионни въпроси, представя основанията на противоположни подходи. Като особена нейна заслуга може да се изтъкне умението ѝ да обглежда обективно същината на различните позиции и да аргументира своите собствени, които – в духа на източната мисъл – се стремят да намерят точката, не примиряваща, а обемаща крайностите в едно по-висше и може би по-приближаващо се до истината единство.

Разработката представлява несъмнено оригинално произведение с редица стойностни приноси в областта на сравнителните философски и литературоведски анализи. В автореферата авторката коректно е изложила приносните моменти. Към тях би могъл да се добави и собственият ѝ методологичен подход – подходът на недюалността, разкривана не само от източната философска мисъл, но и от съвременните точни науки, чиито език Людмила Балабанова също владее и използва по изключително удачен начин. Съчетанието на поетична интуиция, философска дълбочина, строго научна прецизност, компетентност и вещина превръща дисертационния труд в уникално изследване, което несъмнено ще даде много както на литературните критици, така и на пишещите хайку.

#### **4. Заключение**

В заключение смятам, че по обхват, задълбоченост, оригиналност и приносност разработката далеч надхвърля изискванията за дисертационен труд и представлява изключително стойностно и напълно завършено изследване. Ето защо убедено ще гласувам на Людмила Балабанова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор”.

05.10.2012 г.

доц. д-р Антоанета Николова